

Ki olvassa Krúdy Gyulát?

A kérdést az elmúlt két évben végzett olvasásszociológiai felmérések fogalmaztatták meg velem, melyekből kiderült — szegény Gyulai Pál megfordulna sírjában, ha olvashatna! —, hogy közönségünk kedvence változatlanul Jókai. De nemcsak ő vezet messze Krúdy előtt a kedveltségi listán: Rejtő Jenő vagy az *Ellúta a szél* szerzője is jóval népszerűbb a diólevél- és levendula-illatú udvarházak, a szemérmes cegerű kisvendéglők álmodozó lelkű költőjénél.

Aminek persze egyszerű a magyarázata. Az emberek nagy része szórakozásból olvas, a szórakoztatás, ha nem is kizárólagos, de nélkülözhetetlen kellékének pedig az izgalmas (vagy nevetgető) cselekményt tekintik. Ami Krúdy írásaiból többnyire hiányzik; az ő elbeszéléseiben legfeljebb az történik, hogy nem történik semmi.

Ez a „semmi” azonban mégis feszültséget, fordulatokat, sőt izgalmat visz — nem a cselekménybe, hanem a Krúdy-elbeszélések stílusába. „Hajdanában, amikor még csak 103 esztendő volt, ráért éjjel-nappal a nőkre gondolni, újakra, ismeretlenekre, futologosan megismert nőkre, akik úgy suhantak tova, mint az amerikai nagy folyam habjai a moziképeken” — így indul a *Szindbád őszi útja*. Máris meglepve az olvasót hősének talányosan valóságos életkorával, de a hasonlattal is, mely jellegzetesen urbánus környezetet ígér. A hasonlat azonban folytatódik: „...vagy másképpen: mint egy madártoll, amelyet az ember a negyedik emelet ablakából lát tovaúszni az utca felett, miközben azt találgatja, hogyan került a nagyváros atmoszférájába szarkatoll...” A két hasonlatnak van egy közös eleme: a tovasuhanó habok s a szél játékszerként ellebbező szarkatoll egyaránt az idő múlásának kérielhetetlenségét sugallja („zuhogó patakhöz”

hasonlította Berzsenyi is a „szárnyas időt”), de ellentét is van közöttük, hiszen a mozikép és a szarkatoll mint technikai civilizáció és természet állítható szembe egymással. A sorok között rejtett jellemzés is van: Szindbádról megtudjuk, hogy mozijáró városi ember, negyedik emeleten lakik (ez később kiegészül a villamosok zajával), ugyanakkor mégis mélyseges köze van a természethez, hiszen a szél libegtette tollról egyetlen pillantással megállapítja, hogy azt milyen madár hullajtotta el. A továbbiakban pedig e toll valóságos varázsszövegnek bizonyul: falusi udvarok kepe, vendégvárás hangulata társul hozzá s az őszi természet pompája. „Korai őszi nap volt, darazsak döngtek a vadszőlő pirosos levelei között, és a pincéből üres hordokat gurítottak felfelé, amelyek egyforma hangon döngtek, mint a puzdori kálvinista pap.” Ez utolsó hasonlatban már az elbeszélés majdani helyszínét is megnevezi az író, egy mondat tal később pedig a novella hősnője is megjelenik — egy villanásnyi látvány leírásába belefért egy klasszikus novella-expozíció.

Valamint a novella minden lényeges motívuma. Mert az elbeszélésben csak annyi történik, hogy Szindbád megtalálja mindazt, amire a szarkatoll emlékeztette: az őszi színeit és illatait, a vidéki ház nyugalma és a hajdani szerelmet. De úgy, hogy az elbeszélésben szüntelenül két képsík vetül egymásra: az egyik az emlékeke, a „milyen volt” nosztalgikus hangulatáé, melyben, mint körvonalakat tompító ködben, úsznak az egykori élmények, s éppen tompa fátyolosságuk adja szépségüket; másik a jelen idejű valóságé, mely — a vissza-visszatérő motívumok jelzik ezt — azonos is az emlékekben élővel, de tárgyiasan pontos leírásával, biztoskezü egyénítésével erősebb színű, élesebb körvo-

nalú is a lelekben él. Ez a kettős ábrázolásmód az olvasót szüntelen összehasonlításra, a kétféle szépség azonosítására és megkülönböztetésére készíti, azaz végig emlékeznünk kell minden képre, motívumra, hogy észrevegyük változatlan vagy módosult ismétlésüket.

A Krúdy-novellát tehát nem lehet úgy olvasni, mint a „cselekményes” műveket, melyben csak a történet-vázat kell ésszben tartani az olvasónak, hogy ne veszítse el „az elbeszélés fonálát”, hanem mint egy verset, melyben minden szó fontos, és az olvasó elemző közreműködésével kerül az őt megillető szövegghelyzetbe. A vers persze rendszerint jóval rövidebb egy novellánál, emlékező képességünk ezért könnyen megbirkózik vele. A Krúdy-elbeszélés „költősége” azonban próbára teszi olvasói memóriánkat; vissza-vissza kell térnünk a szövegben, újraolvasni már elolvasott részeket — a regény- és novellaolvasás hagyományos „technikája” csődöt mond, illetve unalmat jelez e szövegek esetében.

De vajon ez a „hagyományos”, cselekménykereső olvasás az igazi-e? Ha jól belegondolunk, egy „fordulatos” cselekményszerű regény csupa kipróbált kliséből áll; azért olvassuk gyorsan és erőfeszítés nélkül, mert akaratlanul is emlékszünk e klisék korábbi formáira, s a már ismert fordulatok könnyen követhető

láncolatát követjük benne. Azért értjük könnyen, mert szegényebb a valóságnál — Krúdy-szövegek viszont a látzólag „semmi sem történik” cselekmény keretébe a külső (tárgyi) és belső (érzelmi) valóság teljes gazdagságát zsúfolják. S még valamit: a nyelvi gazdagságot. A világ ugyanis, amelyet ismerünk (vagy ismereni vágyunk) nyelvben is tükröződő világ; a klisékkel „ábrázoló” epika, bármekkora is a szókincse, mindig „nyelvszegény”, mert csak a szavak konvencionális jelentésére hagyatkozik. Krúdy költőségeinek hatása, hogy elbeszéléseiben a szavak lírai jelentéstitket nyernek, s ezzel együtt a valóság rejtett színei, árnyalatai tárulnak fel — a stílusában gyönyörködő olvasó, anélkül, hogy észrevenné, a valóság mindig egyedi, a közönséges beszéd markából mindig kicsúszo változatosságát fedezi fel.

Gyorsolvasó és tévézőző kunktól ez jószerevel idegen, akárcsak az a világ és életforma, melyet Krúdy művei megidéznek. Kérdésünkre ezért csak egy válasz van: az olvassa Krúdyt, aki elégedetlen a szórakoztatást képregeny-szintre süllyesztő filmekkel, a hétköznapi nyelv kopott fordulataival, a szórakoztató irodalommal, mely a változatosság látszatában mindig ugyanazt kínálja. Akit nem a könyvek kínálta tétlenség vonz, hanem az olvasás feladata.

LANG GUSZTAV